

บริษัทดิจิทัลยักษ์ใหญ่อาจเลิกลงทุนในฮ่องกง เนื่องจากกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล
ซึ่งอาจเป็นเหตุให้บริษัทมีความเสี่ยงต่อการถูกสอบสวนทางอาญาได้

รูปภาพ: Shutterstock

เมื่อเดือนพฤษภาคม 2564 รัฐบาลฮ่องกงได้เสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (Personal Information Protection Law) โดยระบุว่ากฎหมายดังกล่าวจำเป็นต้องจัดการกับพฤติกรรมการเปิดเผยข้อมูลเพื่อกลั่นแกล้ง (Doxing) ซึ่งมีสาระสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ (1) บุคคลที่ได้เผยแพร่ข้อมูลระบุตัวตนของบุคคลอื่น อาทิ ชื่อที่อยู่ หมายเลขโทรศัพท์ บนพื้นที่ออนไลน์ โดยมีเจตนาให้เจ้าของข้อมูลถูกคุกคาม ได้รับความเสียหาย อาจถูกจำคุกเป็นระยะเวลาจนถึง 5 ปี และปรับเงินสูงสุด 1,000,000 ดอลลาร์ฮ่องกง หรือราว 4,174,000 บาท และ (2) กฎหมายให้อำนาจรัฐบาลในการควบคุมเว็บไซต์ในฮ่องกง และการบังคับให้พนักงานหรือบริษัทลบเนื้อหาและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสอบสวนคดีอาญา ซึ่งข้อกำหนดดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อการลงทุนและการให้บริการของบริษัทดิจิทัลในฮ่องกง ยกตัวอย่างเช่น หากมีการแชร์เนื้อหาที่เป็นพฤติกรรม Doxing บน Facebook รัฐบาลฮ่องกงอาจสั่งให้พนักงาน Facebook ที่อยู่ในฮ่องกงต้องรับผิดชอบทางอาญา เนื่องจากไม่สามารถลบเนื้อหาดังกล่าว แม้ว่าเนื้อหานั้นจะอยู่บนเซิร์ฟเวอร์ต่างประเทศก็ตาม ซึ่งรัฐบาลฮ่องกงได้ชี้แจงชัดเจนว่าอาจดำเนินคดีกับพนักงานท้องถิ่น หากบริษัทไม่ได้ปฏิบัติตามคำสั่งในการให้นำเนื้อหาที่เป็นปัญหาออกจากแพลตฟอร์ม รวมทั้งเจ้าหน้าที่ฮ่องกงยังสามารถบล็อกเว็บไซต์ที่ไม่ลบเนื้อหาดังกล่าวออกได้อีกด้วย

สหพันธ์อินเทอร์เน็ตแห่งเอเชีย (Asia Internet Coalition) ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของบริษัทดิจิทัลระดับโลก ได้ยื่นจดหมายในนามของ 15 บริษัท ประกอบด้วย Apple, Facebook, Google, Expedia, Amazon, Line, LinkedIn, Rakuten, SAP, Airbnb, Twitter, Grab, Yahoo, Booking.com และ Cloudflare ถึงสำนักงานคณะกรรมการความเป็นส่วนตัวสำหรับข้อมูลส่วนบุคคลฮ่องกง (Office of the Privacy Commissioner for Personal Data) เพื่อเตือนรัฐบาลฮ่องกงว่าบริษัทเหล่านี้อาจเลิกลงทุนและยุติการให้บริการในฮ่องกง เนื่องจากกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งนี้ จดหมายสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้ (1) การไม่มีคำจำกัดความที่เป็นรูปธรรมของคำว่า “Doxing” ซึ่งมักเข้าใจว่าเป็นการเปิดเผยข้อมูลระบุตัวตนของบุคคลอื่นโดยไม่ปรารถนา (2) การมีขอบเขตอำนาจของคณะกรรมการฯ ในการสืบสวนที่กว้างและไม่ถูกจำกัด แม้กระทั่งสามารถยึดอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ได้โดยไม่ต้องมีหมายศาล และ (3) ความรับผิดชอบสำหรับแพลตฟอร์มตัวกลาง อาทิ Facebook และ Twitter ซึ่งทั้งพนักงานและบริษัทอาจถูกลงโทษสำหรับเนื้อหาที่ผู้ใช้โพสต์บนแพลตฟอร์ม โดยมองว่าข้อบนี้ไม่จำเป็นและเกินกว่าเหตุ เนื่องจากแพลตฟอร์มเหล่านี้เป็นเพียงผู้ให้บริการแก่ผู้ใช้บริการ ไม่มีอำนาจในการควบคุมโพสต์ที่เผยแพร่ข้อมูลระบุตัวตน จึงไม่ควรถูกลงโทษเมื่อผู้ใช้บริการได้เผยแพร่ข้อมูลระบุตัวตนของบุคคลอื่น นอกจากนี้ ยังเห็นว่าการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของรัฐบาลฮ่องกงอาจขัดขวางเสรีภาพในการแสดงออกหรือแสดงความคิดเห็น (Freedom of Expression) อย่างไรก็ตาม จดหมายดังกล่าวเป็นเพียงข้อห่วงกังวลของบริษัทเกี่ยวกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล แต่ไม่ได้หมายความว่าบริษัทมีแผนที่จะออกจากฮ่องกงทันที

ด้านรัฐบาลฮ่องกง โดยโฆษกหญิงของสำนักงานคณะกรรมการความเป็นส่วนตัวสำหรับข้อมูลส่วนบุคคลฮ่องกง รับผิดชอบต่อภัยคุกคามดังกล่าว และแจ้งว่าการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลจะเป็นการแก้ไขปัญหาด้านศีลธรรม รวมทั้งชี้แจงจุดยืนของรัฐบาลว่ากฎหมายดังกล่าวจะไม่มีผลต่อเสรีภาพในการพูด (Freedom of Speech) และจะไม่ส่งผลกระทบต่อการลงทุนของต่างชาติในฮ่องกง นอกจากนี้ นาง Carrie Lam ผู้บริหารสูงสุดเขตบริหารพิเศษฮ่องกง เน้นย้ำว่าสิทธิและเสรีภาพที่ชอบด้วยกฎหมายในปัจจุบันของชาวฮ่องกงจะไม่ได้รับผลกระทบ และฮ่องกงจะยังคงเป็นสังคมที่เสรีและเปิดกว้าง (Free and Open Society) ต่อไป รวมทั้งนาย Erick Tsang ซึ่งดำรงตำแหน่ง Secretary for Constitutional and Mainland Affairs กล่าวว่ากฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลเป็นการสร้างสมดุลที่เหมาะสมระหว่างการคุ้มครองความเป็นส่วนตัวและการปกป้องเสรีภาพในการพูด ซึ่งการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายจะไม่ได้รับผลกระทบ อย่างไรก็ตาม หากเสรีภาพดังกล่าวเป็นการละเมิดความเป็นส่วนตัวของผู้อื่น ทำให้เกิดอันตรายต่อผู้อื่นอย่างแท้จริง นอกจากจะเป็นประเด็นด้านศีลธรรมแล้ว ยังควรถูกจำกัดอยู่ภายใต้กฎหมายที่เหมาะสมด้วย

ล่าสุด ร่างกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของฮ่องกงได้เข้าสู่วาระในการพิจารณาของสภานิติบัญญัติ (Legislative Council) เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2564 และอยู่ระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณาร่างกฎหมายดังกล่าว (Bills Committee) สำหรับจีน กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของจีนได้ผ่านคณะกรรมการสามัญประจำสภาประชาชนแห่งชาติ (Standing Committee of the National People's Congress) เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2564 และจะมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน 2564 เป็นต้นไป โดยกฎหมายฉบับใหม่และกฎหมายฉบับก่อนหน้าของจีน ได้แก่ กฎหมายความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ (Cybersecurity Law) และกฎหมายความมั่นคงทางข้อมูล (Data Security Law) ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2560 และวันที่ 1 กันยายน 2564 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลจีนมีความพยายามที่จะเข้ามากำกับดูแลด้านไซเบอร์สเปซ (Cyberspace) มากขึ้น

ทั้งนี้ หลายฝ่ายประเมินว่าการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของรัฐบาลฮ่องกงมีสาเหตุมาจากการประท้วงในฮ่องกงที่ได้เริ่มขึ้นเมื่อปี 2562 โดยมีการใช้ “Doxing” เพื่อระบุชื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่ศาลที่มีส่วนในการปราบปรามการประท้วงหรือทำงานในคดีที่นักเคลื่อนไหวประชาธิปไตยถูกดำเนินคดี และเป็นการตอบสนองต่อกฎหมายความมั่นคงแห่งชาติฉบับใหม่ของจีนในฮ่องกง ที่มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2563 กับทั้งชาวฮ่องกงที่เป็นผู้มีถิ่นพำนักถาวรสัญชาติจีน และชาวต่างชาติที่มีถิ่นพำนักถาวรในฮ่องกง โดยจีนจะจัดตั้งสำนักงานความมั่นคงแห่งชาติในฮ่องกง ที่มีระบบการทำงานและบุคลากรที่เป็นเอกเทศ ไม่ขึ้นกับขอบเขตอำนาจของฝ่ายบริหารและฝ่ายตุลาการในฮ่องกง ซึ่งนักวิจารณ์เห็นว่าอาจถือเป็นการละเมิดสิทธิในการปกครองตนเองของฮ่องกงและยังเป็นการทำลายระบบ “หนึ่งประเทศ สองระบบ (One Country, Two Systems)” โดยคาดว่าภัยคุกคามต่อเสรีภาพของฮ่องกงนี้อาจส่งผลกระทบต่อความน่าสนใจของฮ่องกงในฐานะศูนย์กลางทางการเงินระดับโลกและความเชื่อมั่นของนักลงทุนในระยะยาว

ขณะที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นสัญชาติของบริษัทดิจิทัลส่วนใหญ่ ได้ออกมาเตือนนักลงทุนของตนเกี่ยวกับความเสี่ยงของการประกอบธุรกิจในฮ่องกง โดยอ้างถึงข้อกังวลเกี่ยวกับกฎหมายความมั่นคง โดยเฉพาะกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล และการเข้าถึงข้อมูลสำคัญทางธุรกิจ ทั้งนี้ ฮ่องกงเป็นจุดหมายการลงทุน (Investment Destination) ที่สำคัญของสหรัฐอเมริกา เนื่องจากเศรษฐกิจฮ่องกงมีสถาบันทางการเงินระดับโลกและระบบการกำกับดูแลที่ดี ปัจจุบัน มีบริษัทสหรัฐอเมริกาประมาณ 1,300 แห่งตั้งอยู่ในฮ่องกง และเงินลงทุนโดยตรงสะสมของสหรัฐอเมริกาในฮ่องกงมีมูลค่า 81.9 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ขณะที่ยอดขายบริการโดยบริษัทในเครือของสหรัฐอเมริกาในฮ่องกงมีมูลค่า 28 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ

บทวิเคราะห์

ปัจจุบัน การสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ถือเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่เน้นการเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) เพื่อลดการมี

ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกัน อาทิ การพูดคุย และการสัมผัส และเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค คนจึงนิยมใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เพื่อติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ระหว่างกัน โดยข้อมูลจากผลสำรวจ Thailand Digital 2021 ของ We Are Social และ Hootsuite พบว่า สถิติจำนวนผู้ใช้ Facebook ของคนไทยระหว่างปี 2563 – 2564 มีจำนวนผู้ใช้มากที่สุดด้วยบัญชีเคลื่อนไหว (Active) สูงถึง 51 ล้านบัญชี แบ่งเป็นสัดส่วนผู้หญิงใช้งานร้อยละ 51 และผู้ชายร้อยละ 49 ซึ่งผู้ใช้ส่วนใหญ่นิยมใช้ผ่านมือถือเท่านั้น นอกจากนี้ รายงาน Global Digital Report 2021 ของ We Are Social และ Hootsuite ยังพบอีกว่า ในปี 2564 คนไทยใช้ Facebook มากเป็นอันดับ 8 ของโลก โดยมีการโพสต์เฉลี่ยคนละ 11 ครั้งต่อเดือน และคอมเมนต์เฉลี่ยคนละ 8 ครั้งต่อเดือน ดังนั้น เพื่อเป็นการควบคุมและกำกับดูแลการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของเจ้าของข้อมูล เนื่องจากพัฒนาการทางเทคโนโลยีในปัจจุบัน ทำให้การเปิดเผยข้อมูลระบุตัวตนของบุคคลอื่นบนสื่อสังคมออนไลน์สามารถทำได้ง่าย สะดวก และรวดเร็ว รวมถึงสามารถถูกเผยแพร่เป็นวงกว้าง มีระยะเวลายาวนาน หรือกลายเป็นรอยเท้าดิจิทัล (Digital Footprint) ที่ไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานเท่าไร ก็ยังคงทิ้งร่องรอยไว้ให้สามารถถูกติดตามและค้นหาได้เสมอ

รัฐบาลไทยจึงได้ออกนโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัลของประเทศระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) ที่กำหนดทิศทางการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 โดยได้กำหนดกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนา 6 ด้าน ซึ่งมียุทธศาสตร์หนึ่งเกี่ยวกับการสร้างความเชื่อมั่นในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ที่มุ่งเน้นกฎระเบียบที่ทันสมัย โดยผลักดันการออกกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล หรือพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562 ขณะเดียวกัน ประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นที่มีกฎหมายการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์

นอกจากนี้ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมได้ออกประกาศเรื่องหลักเกณฑ์การเก็บรักษาข้อมูลจราจรทางคอมพิวเตอร์ของผู้ให้บริการ พ.ศ. 2564 เพื่อป้องกันและรวบรวมพยานหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ และภัยคุกคามทางไซเบอร์ โดยกำหนดให้ผู้ให้บริการต้องเก็บข้อมูลเพื่อนำไปใช้พิสูจน์และยืนยันตัวตนของผู้ใช้บริการ ซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2564 โดยมีประเด็นสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) แอปพลิเคชัน Clubhouse และ Telegram ต้องเก็บข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนผู้ใช้งาน เช่น ข้อมูลตัวอุปกรณ์ที่เข้าใช้งาน (system ID) รายงานการเข้าสู่ระบบต้องระบุถึงการเข้าสู่ระบบที่ไม่สำเร็จไปจนถึงรายละเอียดธุรกรรมที่กำลังใช้งาน (2) ผู้ประกอบการเป็นร้านอาหารหรือบริการใด ๆ ที่มีบริการอินเทอร์เน็ตด้วย จะต้องติดตั้งกล้องวงจรปิดเพื่อบันทึกตัวตนของลูกค้า หรือบันทึกรายละเอียดใด ๆ ที่จะทำให้สามารถระบุตัวตนลูกค้าที่เข้ามาใช้อินเทอร์เน็ตในสถานประกอบการได้ และ (3) ร้านเกม ร้านอินเทอร์เน็ต จะต้องเริ่มเก็บข้อมูลระบุตัวตนภายใน 1 ปีนับตั้งแต่มีการประกาศกฎหมายดังกล่าวในราชกิจจานุเบกษา

เมื่อเทียบกับบริบทของฮ่องกง การดำเนินการในส่วนของไทยอาจยังไม่เข้มข้นมากนัก เนื่องจากไม่ได้มีการกำหนดบทลงโทษต่อพนักงานหรือบริษัทดิจิทัลที่เป็นเจ้าของแพลตฟอร์มอย่างชัดเจน เป็นเพียงการกำหนดแนวปฏิบัติเท่านั้น โดยเฉพาะเมื่อได้รับการร้องขอจากเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการสืบสวนหรือสอบสวน จึงไม่น่าจะส่งผลกระทบต่อการลงทุนหรือการให้บริการของบริษัทดิจิทัลในประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ข้อเรียกร้องจากรัฐบาลไทยบางประการ อาทิ การจำกัดหรือการปิดกั้นการเข้าถึงเนื้อหาบางส่วนของผู้ใช้บริการในประเทศไทย อาจเป็นเรื่องที่ขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชน โดยส่งผลกระทบต่อเสรีภาพในการแสดงออก ซึ่งเป็นประเด็นที่หลายประเทศให้ความสำคัญ ซึ่งการแทรกแซงการดำเนินงานของผู้ให้บริการในประเทศไทยจากรัฐบาลไทยที่เกินขอบเขตตามที่ได้กล่าวข้างต้นอาจเป็นการทำลายบรรยากาศการลงทุนและสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ เช่น การดำเนินงานของสำนักงานในประเทศไทยและการคุ้มครอง

ดูแลพนักงานของบริษัท เป็นต้น ดังนั้น บริษัทที่เป็นผู้จัดเก็บข้อมูลระบุตัวตนของผู้ใช้บริการและมีหน้าที่ปกป้องและรักษาไว้ซึ่งสิทธิต่าง ๆ ของผู้ให้บริการทุกคนกับภาครัฐที่เป็นผู้ร้องขอบริษัทให้ต้องเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวควรหาจุดสมดุลระหว่างกัน โดยให้มีการดำเนินการอย่างโปร่งใสเพื่อสอดคล้องกับความท้าทายของเสรีภาพในการแสดงออกและการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งบริษัทอาจพิจารณาให้ผู้ให้บริการยังคงสามารถแสดงออกได้อย่างเสรี ไม่ขัดต่อกฎหมายและบรรทัดฐานทางสังคม รวมถึงมีการจำกัดการเข้าถึงข้อมูลระบุตัวตนของผู้ให้บริการจากหน่วยงานภาครัฐที่อิงหลักกฎหมายภายในประเทศ เพื่อเป็นการรักษาสถานะผู้ให้บริการ ขณะที่ภาครัฐอาจพิจารณาดำเนินการต่าง ๆ ให้สอดคล้องตามหลักสากล โดยมีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมทางออนไลน์ที่ดีให้ผู้ให้บริการและผู้ใช้บริการควรตระหนักถึงศีลธรรมและการมีความรับผิดชอบทางด้านสังคมและด้านกฎหมาย และหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นที่มีเนื้อหาแสดงความรุนแรงหรือมุ่งร้ายต่อผู้อื่น รวมทั้งพึงระวังในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตลอดเวลา

นางสาวศจิตาภา สุขก้อน
นักวิชาการพาณิชย์ปฏิบัติการ
สำนักเจรจาการค้าบริการและการลงทุน
กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ
กันยายน 2564

ที่มา:

- 1) <https://www.pcpd.org.hk/english/whatsnew/20210824.html>
- 2) <https://www.pcpd.org.hk/english/whatsnew/20210714.html>
- 3) <https://www.info.gov.hk/gia/general/202107/14/P2021071400867.htm?fontSize=1>
- 4) https://www.legco.gov.hk/yr20-21/english/brief/cmabcr72245_20210714-e.pdf
- 5) <https://www.legco.gov.hk/yr20-21/english/bc/bc110/general/bc110.htm>
- 6) <https://www.insider.com/american-tech-giants-may-leave-hong-kong-over-doxxing-laws-2021-7>
- 7) <https://www.bbc.com/news/business-57730884>
- 8) <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-07-20/hong-kong-to-debate-doxxing-law-that-alarms-tech-companies>
- 9) <https://qz.com/2036212/why-hong-kongs-doxxing-law-alarms-google-facebook-twitter/>
- 10) <https://www.scmp.com/news/hong-kong/hong-kong-economy/article/3141292/hong-kongs-proposed-anti-doxxing-law-far-too-broad>
- 11) https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/for-us-tech-firms-doing-business-in-hong-kong-is-suddenly-a-whole-lot-riskier/2020/07/14/ab493a5c-c4aa-11ea-a825-8722004e4150_story.html
- 12) <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-52765838>
- 13) <https://www.reuters.com/world/china/china-passes-new-personal-data-privacy-law-take-effect-nov-1-2021-08-20/>
- 14) <https://www.state.gov/reports/2021-investment-climate-statements/hong-kong/>
- 15) <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/hong-kong>
- 16) https://lawforasean.krisdika.go.th/File/files/Doxing%20SG%20Final_docx.pdf
- 17) <https://thematter.co/brief/152309/152309>
- 18) <https://datareportal.com/reports/digital-2021-thailand>
- 19) <https://datareportal.com/reports/digital-2021-july-global-statshot>
- 20) <https://marketeeronline.co/archives/209273>

- 21) <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/950958>
- 22) <https://onde.go.th/assets/portals/1/files/620425-Government%20Gazette.PDF>
- 23) http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2564/E/188/T_0009.PDF?fbclid=IwAR2fYVZqMb8E8f14fmWyN-eJtL65M81ByY1opSxfe8Et1VtcEVG3q4iTAIQ
- 24) <https://thematter.co/brief/152309/152309>
- 25) <https://news.thaipbs.or.th/content/295803>
- 26) <https://www.dailynews.co.th/politics/791749/>